

Jef Van Extergem en zijn tijd

Jan Debrouwere

In 1998 herdenken we Jef Van Extergem, anti-militarist, activist, socialist, vlaams-nationalist en communist (in die chronologische en wederzijds niet-exclusieve volgorde). Jan Debrouwere schetst een beknopte biografie.

Jef Van Extergem werd geboren op 18 februari 1898 te Dendermonde, in een socialistisch en vlaamsgezind kleermakersgezin dat voor het algemeen enkelvoudig stemrecht militeerde. Kort daarop verhuisden de Van Extergema's naar Merksem bij Antwerpen. Als jongeman was Jef actief "onder de Socialistische Jonge Wacht" waar hij in 1912 lid van geworden was. Hij schreef in "De Jonge Socialist" en werd meteen voorzitter (!) van de Harmonie "Arbeid en Kunst". Tijdens de Eerste Wereldoorlog sympathiseerde hij met het activisme en nam subsidies van de Raad van Vlaanderen aan maar bleef socialist. In 1915 verschijnen van hem in de Gentse Vooruit artikels met pacifistisch-internationalistische inslag. Zijn vader was intussen lid geworden van de Raad van Vlaanderen en is aanwezig op de landdag van 4 februari 1917. In 1916 verlaat de jonge Jef de Vooruit en wordt bediende en redactioneel medewerker bij het liberaal-activistische Vlaamsche Nieuws. En in 1917 dweept Jef met de Oktoberrevolutie. Datzelfde jaar had hij vanuit de Socialistische Jonge Wacht de pro-activistische "Vlaamsche Sociaaldemocratische

Arbeidersgemeenschap" opgericht, en haar tweewekelijks tijdschrift De Socialistische Vlaming. Hij werkt intussen ook mee aan De Nieuwe Tijd, het blad van de Antwerpse minderheidssocialisten en gaat zich in 1917 ook inzetten voor het sturen van een Vlaams-socialistische delegatie naar het socialistische vredescongres van Stockholm, tegen de wil van de BWP. In 1918 publiceert de Socialistische Jonge Wacht een manifest dat tot een Vlaamse onafhankelijke Republiek oproept.

Dat verhindert Jef Van Extergem niet om te schrijven voor Het Vlaamsche Nieuws dat voortaan de spreekbuis van de wel zeer Duitsgezinde en autoritaire August Borms geworden is. En hetzelfde gebeurt voor het weekblad Ons Land. Zijn bijdragen zijn zonder uitzondering pacifistisch-socialistisch gekleurd. Wat hem allemaal door de justitie van België kwalijk genomen wordt en in haar ogen verdacht maakt. De twintigjarige maakt zich in november 1918 geen illusies en wijkt eerst uit naar Nederland en vandaar achter het verslagen en opstandige leger naar Duitsland. En als hij in 1919 weer naar huis komt na er bij de

“Spartakusbund” en de eerste communisten te zijn geweest, wordt hij meteen opgepakt. Heeft hij contacten gehad met Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg? Sommigen zeggen van wel. Wij twijfelen. En hij krijgt in ieder geval 20 jaar, permanente beroving van zijn burgerrechten én de proceskosten. Zijn echtgenote Bertha Horemans was reeds op 13 december 1919 in de gevangenis terechtgekomen.

De wereld en ook België waren intussen veranderd. Op 11 november hadden de Duitsers gecapituleerd voor de geallieerden. En te Loppem in West-Vlaanderen had koning Albert diezelfde dag uitvoerig gepraat met mensen uit het bezette gebied, waaronder Anseele. Daar kwamen thema's ter sprake als de onmiddellijke invoering van het algemeen stemrecht, syndicale rechten, Nederlands in het hoger onderwijs e.d. In de Troonrede van 22 november voor de Kamers te Brussel werd dat herhaald, maar de vernederlandsing der Gentse Rijksuniversiteit liet nog lang op zich wachten, terwijl het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen reeds bij de verkiezingen van 16 november 1919 werd toegepast, nog vóór de daartoe vereiste grondwetswijziging. In mei 1921 werd het artikel 310 van het Strafwetboek met zijn belemmeringen op het stakingsrecht afgeschaft. Dat werd prompt gevolgd door de invoering van de achturedag. De socialistische ministers van 1919 (Vandervelde, Anseele, Destrée en Wauters) konden de regeringsdeelname met succes voor hun partij blijven verdedigen. Het arbeidersleven zou er de komende tien jaren steeds draaglijker op worden. En het politieke establishment rekende er op, een nieuwe “traditionele” partij te hebben gewonnen.

Want het Succes van de Oktoberrevolutie — niet alleen door Jef Van Extergem zo bewonderd — en in maart 1919 de oprichting van de Komintern te Moskou hadden in het Westen heel wat onrust veroorzaakt. De oorlog had evenwel de sociaaldemocraten dichter bij bewind en vaderland gebracht en ze doen toetreden tot West-Europese oorlogsregeringen. Ook tot de Belgische regering van Sainte-Adresse. Op 11 november 1918 is de rechterzijde verbijsterd door de belangrijke toegevingen van Albert te Loppem

aan de socialisten. Vooral de aartsconservatieve Woeste (herinner u de Daens-affaire) bleef nadien nog lang dwars liggen. De eerste naoorlogse regering telt vier socialistische ministers (cfr. supra). En bij de verkiezingen van 1919 levert het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen hen 70 kamerzetels en 646.305 stemmen op — meer dan het dubbele van de liberalen — waarmee ze net niet de katholieken overvleugelen en de sterkste partij van het land worden. De radicale flaminganten, fronters zowel als activisten, werden daarentegen zoveel mogelijk uit het openbare leven verbannen en bleken de omvang van hun aanhang aanvankelijk sterk te overschatten. In 1919 had “Het Vlaamsche Front” weliswaar 60.000 stemmen en vijf parlamentszetels in de wacht gesleept maar de volgende verkiezingsresultaten vallen tegen. Vooral in 1921 wanneer de Frontpartij meteen een nederlaag incasseert. De flaminganten zijn trouwens niet de enigen die in de kou blijven staan. De meeste Antwerpse “Minderheidssocialisten”, felle sympathisanten van de Oktoberrevolutie maar meestal toch geen echte activisten, werden na de oorlog niet meer opgenomen in de Belgische Werklieden Partij. Ze richtten dan maar een “Vlaamsche Revolutionaire Arbeiders Partij” op, die later in de KP of in gauchiserende splintergroepjes opging. Linkse democraten die wel ergens contact hadden met het activisme, verdwenen bovendien in de gevangenis (Lode Craeybeckx, Leo Magits, Firmin Mortier, enz.) of weken zoals vele andere activisten uit naar Duitsland. Zoals Jef Van Extergem dus.

In juni 1920 werd Jef Van Extergem alweer vrijgelaten, in ruil voor een ondertekend document waarin hij beloofde om nooit meer aan politiek te doen.

Hij verkoopt sigaren, wordt zeeman, en hervat in 1921 zijn politieke actie. Van Extergem gebruikt daarvoor schuilnamen, eerst die van zijn vrouw - Bertha Van Extergem-Horemans - en later, in Het Zelfstandige Vlaanderen, die van “Extremegem”. In 1923 is hij lid van de “Vlaamsche Socialistenbond”, ontstaan uit de residu's van de “Sociaaldemocratische Arbeidersgemeenschap”. In dat jaar begint hij zich in te zetten voor de vrijlating van Borms. De

in 1921 aanvaarde voorwaarden voor zijn eigen invrijheidstelling wijst hij nu af, en dat verklaart hij schriftelijk. Hij spreekt op Vlaamse Frontersmeetings en verdwijnt op slag weer in de gevangenis, ditmaal tot juni 1928.

Maar er groeide intussen enige aandacht voor zijn figuur. In de vrijzinnig -nationalistische Noorderklok, in de communistische De Rode Vaan, en zowaar in De Socialist van Freddy Terwagne, een amper Nederlandskundige Antwerpse socialist, ultra-patriot en voortaan socialistische dissident.

De sociaaldemocratie was salonf—hij geworden. De georganiseerde arbeidersklasse, die vele eisen zag verwezenlijkt worden, volgde haar en niet de communisten. Al hadden Lenin en Trotski dat stellig gehoopt. "Volgend jaar te Londen of Parijs", had Trotski uitgeroepen op de laatste dag van het eerste Komintern-congres.

De geallieerden hadden vrijheid voor de onderdrukte volkeren in Europa beloofd en daarbij vooral gedacht aan die waarvan de leiders partij hadden gekozen voor de geallieerde zaak: de Polen, de Tsjechen en Slowaken, de Balten. Die dan wel stuk voor stuk terecht kwamen in het cordon sanitaire dat de Fransen en Britten tegenover de Sowjet-Unie optrokken.

De Vlamingen daarentegen hadden in het oog van de wereld de verkeerde kant gekozen. Zelfs pogingen tot beroep op de vredesconferentie van Versailles hielpen niet. En weer moest de lange weg naar "Vlaand'rens Recht" in eenzaamheid worden opgegaan. De Vlaamse communisten, die overigens in het Vlaanderen van toen nauwelijks iets voorstelden, hadden in 1925 wèl positieve dingen gezegd over de amnestie-eis tegenover de Vlaamse vervolgd. Daar komen zelfs wat meetings van, voor Borms en voor Jef Van Extergem.

Van Extergem zelf, die in zijn persoon een synthese was van marxistisch radicalisme en onverzoenlijk flamingantisme, verliet zoals gezegd pas in 1928 voorgoed de gevangenis.

Hij wordt gehuldigd, eerst door de links-vlaamsgezinde Noorderklok, dan door een comité dat, voorgezeten door Rosa De Guchteneere, voor hem op 24 juni 1928 een grootse massameeting organiseert in het "Rubenspaleis" en komt meteen terecht in de kiescampagne die de gevangenen

August Borms te Antwerpen 83.000 stemmen zou opleveren. Hij had Borms volop gesteund, net zoals De Rode Vaan en Le Drapeau Rouge dat hadden gedaan, met goedkeuring van Joseph Jacquemotte. Dat zoiets flagrant in tegenspraak was met de kandidatuur (lijsttrekker!) van Jef Van Extergem bij diezelfde Antwerpse verkiezingen, die de KP 2.615 stemmen opleverden, op een handvol na evenveel als voor de communistisch-trotzkistische tegenlijst, zullen we barmhartig niet van commentaar voorzien. Zijn geste wordt bij de Fronters overigens niet gewaardeerd. Op 3 februari 1929 ontzegt een frontistische ordewacht hem de toegang tot een huldemeeting voor Borms. August Borms was reeds op 18 januari 1929 door een opgeschrikt belgicistisch establishment in vrijheid gesteld.

Als communistisch neofiet studeert Jef daarop enkele maanden te Moskou aan de Kominternschool en van dan af is hij permanent in de politiek. Voordien had hij nog enige tijd gevaren, als steward, en was hij als ongeschoolde aan de slag geweest bij de bouw van de Boerentoren en rond de Wereldtentoonstelling van 1930 te Antwerpen.

In de KP werd hij, de afgestudeerde uit de Komintern-school, eerst ingezet bij de "Vlaamse subcommissie" in het Centraal Comité van de KPB. En toen ging het voor hem snel opwaarts in de partij die het, vooral in Vlaanderen, aan geschoolde kaders ontbrak. In 1931 werd hij politiek secretaris van de Antwerpse afdeling. In 1936 kwam hij in het Centraal Comité. En hij werkt de hele tijd mee aan De Rode Vaan. Datzelfde jaar ontmoet hij Bertha Snoeckx, een vurige communistische militante, persverkoopster, grenzeloos geëngageerde vrouw. Zij wordt zijn gezellin.

In 1936 keert de KP zich tegen het Vlaams-Waals separatisme en kleeft voortaan het federalisme aan. Daar heeft Jef Van Extergem een groot aandeel in gehad.

Toen werd België net als de rest van de industriële wereld frontaal getroffen door de economische en financiële crisis die uitbrak in 1929 en duurde tot de Tweede Wereldoorlog.

Na 1921 belandden de socialisten opnieuw in de oppositie. Een regering van socialisten en

christendemocraten onder Pouillet en Vandervelde zou in 1925 aantreden met een programma van verregaande hervormingen. Maar dra bleek waar het hen aan schortte: ze beschikten noch over een legaal, noch over een sociaal-economisch apparaat om het hoofd te bieden aan het grootkapitaal. Een financiële crisis, duidelijk geprovoceerd vanuit de bankwereld, dwong het kabinet weer tot aftreden. Het drama rond de Boerenbond en de "Bank van de Arbeid" zou enkele jaren nadien nog een bijkomende kijk geven op de ware krachtsverhoudingen.

Dat waren ook de jaren van grote vooruitgang op de weg naar de vernederlandsing van Vlaanderen in het unitaire België. De vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit. De grote taalwetten, eveneens verkregen met bloed, zweet en tranen. Taalwetgeving, geen echte hervorming der instellingen.

In 1932 en 1936 braken massale stakingen uit. Zowat overal in West-Europa werd de economische crisis door de rechterzijde aangegrepen om te eisen dat de vakbeweging weer aan banden zou worden gelegd. Elke staking werd een politieke staking genoemd, elke demonstratie een bewijs van het oprukkende communisme. De communisten waren uiteraard actief, ook Jef Van Extergem, wiens werkterrein de Minerva-autofabriek en de Antwerpse haven werd. De sociale bewegingen van 1936 hadden in ieder geval tot resultaat dat, naar het voorbeeld van het Front Populaire in Frankrijk, ook in België een nieuwe, belangrijke eis van de socialisten werd ingewilligd: het betaald verlof.

Het waren niet alleen de jaren der roaring twenties geweest, maar ook die van de nieuwe cultuur, de nieuwe bloei van de Art nouveau en Jugendstil, de Art déco, de Bauhaus-architectuur, het Vlaamse Volkstheater, het pacifisme van Barbusse en zijn Clarté, Lumière, Van Ostaijen, Burssens, Brunclair. Hebben de Vlaamse communisten daar deel aan gehad? Had Jef Van Extergem er belangstelling voor? Kenden zij Geert Grub? Sommigen waarschijnlijk wel. Voor het overige hebben we Jef Van Extergem op dat terrein amper aangetroffen. Het was zijn wereld niet.

En intussen was, uit een chaotisch conglomeraat van door de massale daling van de

koopkracht verpletterde middenstanders, werkloze arbeiders en intellectuelen, onteigende adel (in Duitsland), verpauperde boeren (Italië), een nieuwe beweging opgestaan: het fascisme, getooid met verschillende namen maar met één doel: nationalistische parolen, afbraak van de arbeidersbeweging en aantrekking van hun leden door ongedekte beloften, autoritaire en corporatistische staatsvormen, steun aan een economische en een financiewereld die zich niet de wet niet wilde laten voorschrijven door verkozen parlementen. Dit alles om een nieuwe staat op te richten die het leidersprincipe zou aankleven, symbool voor een eensgezind, tot eigen superioriteitswaan van het eigen Volk en het "recht" op onderwerping van andere minderwaardige volkeren. Een staat die de oorlog als instrument tot heerschappij en machtspolitiek zou aanprijzen. In de katholieke wereld met haar strakke organisatie en vele instellingen en bewegingen die de hele maatschappij wilden dekken, was men niet ongevoelig voor dat nieuwe gedachtengoed, dat zich revolutionair noemde maar in de grond teruggreep naar een hiërarchische samenleving die nooit van de Franse Revolutie had gehoord. Dat was zeker het geval in zijn Italiaanse en Spaans-franquistische varianten. En ook bij de socialisten bleken sommigen aangetrokken door autoritaire staatsbeginselen, zie Hendrik De Man en zijn Plan van de Arbeid, of de plotselinge ommezwaai van de gauchist Paul-Henri Spaak.

De strijd tegen het fascisme, haar voortaan eerste — zij het laattijdig als dusdanig hér- en érkende — en meest meedogenloze vijand, kon de linkerzijde soms kortstondig verenigen in volksfronten, in Spanje, in Frankrijk. Met beperkte resultaten en met wisselende electorale successen en politieke nederlagen. De oprukkende oorlog werd er niet door verhinderd. Temeer daar de eenheid telkens weer ineenzakte onder de Brüderkampf tussen socialisten, christendemocraten, communisten. De Spaanse burgeroorlog bracht socialisten, communisten en andere democraten in hetzelfde kamp. De Stalin-processen en -terreur te Moskou brachten dan weer tweespalt in de linkerzijde en een toenemend isolement voor de communisten. Al

slaagden zij erin om door hun permanente aanwezigheid in de sociale en antifascistische beweging toch weer hun aanzien te verhogen en verkiezingswinst boeken, ook in België. In Vlaanderen bleef dat weliswaar beperkt tot Antwerpen en Gent.

Intussen kon ook het sterk naar fascistische denkbeelden en dito stijl afglijdende VNV, dat niettemin een solider greep op de Vlaamse en Vlaamsgezinde opinie bleek te hebben dan Degrelle's "Rex" op de Waalse en de Belgicistische, zijn publieke impact sterk vergroten. Jef Van Extergem zag wel in dat de Vlaamse Beweging — destijds een politiek steeds zwaarder meetellende factor in het land — zichtbaar aangesproken werd door de aantrekkelijke parolen vanuit het rechtse autoritarisme en fascisme. Hij wou er wat aan doen, vond dat de linkerzijde de democratische betekenis van de nationale bewegingen — ook de Vlaamse — niet begreep en er dus veel te weinig invloed had, verlangde van de communisten dat die de weg toonden. Had hij eerst de Vlaamse Oudstrijders (de VOS) en hun "Vrede door Neutraliteit - Los van Frankrijk" gesteund, dan begint hij in 1933 vanuit democratisch-flamingantisch standpunt een kruistocht tegen de verrechtsing van de Vlaamse Beweging, m.a.w. tegen het VNV en het Verdinaso. En in 1937 richtte hij binnen de Kommunistische Partij van België de Vlaamse Kommunistische Partij op, samen met haar nieuwe weekblad Het Vlaamsche Volk waarvan hij de leiding neemt. De Gentenaar Georges Van den Boom wordt de eerste secretaris van de nieuwe partij maar blijkt binnen de Vlaamse opinie een onbekende figuur, wiens vlaamsgezindheid overigens weinig voorstelde. In tegenstelling tot Jef Van Extergem, die daarom vanaf 1939-1940 ook de VKP gaat leiden. Hij wou, naar de oproep van de Komintern en het voorbeeld van Frankrijk en Spanje, een "Vlaams Volksfront" en zocht daarom de hulp van "Socialisten, Communisten en democratische Vlaams-Nationalisten", zoals hij in Het Vlaamsche Volk schreef. Er kwamen wel enkele gemeenschappelijke meetings, maar grosso modo bleek de VKP qua uitstraling toch te zwak, al bracht het nieuw prestige en ledenwinst, vooral onder jonge intellectuelen. Bij hen vond hij

respons voor zijn Vlaamsgezind antikapitalisme, dat hij reeds in mei 1936 aldus beschreef:

"De Franskiljonse minderheid in Vlaanderen — waartoe de kapitalistische klasse der Vlaamse gewesten bijna in haar geheel behoort en die er om zo te zeggen de volledigheid der economische en financiële hefboomen in handen heeft — kan verder de Vlaamshatende verbastering van het Vlaamse volk doordrijven, door middel van stoffelijke bevoorrechting voor bedienden en intellectuelen die ultrapatriottisch en franskiljons zijn.

Breekt het Kapitalisme in Vlaanderen en ook het Franskiljonisme is gebroken.

De strijd tegen het Franskiljonisme in Vlaanderen is een brok klassenstrijd van de Vlaams gebleven "kleine luyden" tegen de op de meshoop der kapitalistische plutocratie woekerende Vlaamshaterij. Overigens, in de meest beslissende feiten van de na-oorlogse Vlaamse strijd hebben de proletarische massa's de doorslag gegeven tegen de Franskiljonse willekeur."

Een taal die het nog deed bij de Leuvense studenten, tijdens de revolutie van het einde der jaren zestig. De band met de Vlaamse Beweging was er nog steeds, maar voortaan geconditioneerd: "Leuven Vlaams én democratisch!"

In 1937 komt hij te Antwerpen voor de gemeenteraadsverkiezingen op met een "Vlaamsch Blok voor Zelfbestuur en Democratie", samen met het "federalistisch volksfront" van Leo Augusteyns, in feite wat er overgebleven was van de Frontpartij na de opkomst van het VNV. Twee kleine extremistisch-linkse groepen, de "kollektivistische orde" en de "Radikale Partij" doen ook mee. Maar de kiescampagne wordt overschaduwd door de moord op twee socialistische plakkers, Pot en Grijp, door een fanaticus van de kersverse rechts-autoritaire "Realistische Partij" die daar trouwens meteen aan ten onder gaat. En voor Jef's "Blok" is, binnen de opgezweepte emoties ten allenkante en de polarisatie die daar het gevolg van is, geen succes weggelegd. Van Extergem spreekt en schrijft voortaan zeer genuanceerd over amnestie ("niet voor nieuwe Hitlerknechten!") en vaart fel

uit tegen oude vrienden als August Borms, Raf Verhulst en Antoon Jacob die voortaan een opvallende pro-nazi koers varen. Borms komt tijdens de oorlog zelfs bij de “DeVlag” terecht en eindigt toespraken met “Heil Hitler!”

De komende Wereldoorlog werpt duidelijk zijn schaduwen vooruit en de volle aandacht gaat naar de buitenlandse politiek. Het land is niet in staat zichzelf te verdedigen. Hulp vragen aan het buitenland is zich afhankelijk maken van buitenlandse belangen. En Leopold III keert terug naar de oude Belgische neutraliteit, daarin gevolgd door Hendrik De Man en Spaak, terwijl de katholieken en liberalen intern verscheurd zijn. In Vlaanderen is de steun aan de politiek van neutraliteit van de koning zichtbaar overwegend. Maar de communisten willen er anders over denken. Jef Van Extergem noemt zich voortaan “goede Vlaming en goede Belg”. Achter de “neutraliteit” vermoedt de KP en dus ook Jef Van Extergem een capitulatie voor Hitler. Maar een duidelijk alternatief hebben ze niet. In ieder geval is het “activisme” voor hem voortaan “een misdaad tegen België” geweest, al geeft hij zijn flamingantisme niet op.

Het niet-aanvalspact van augustus 1939 en het vriendschapsverdrag van september 1939 tussen Berlijn en Moskou brengen ook binnen de VKP dispuut en verwarring. En dat wanneer de Tweede Wereldoorlog begint, België voorlopig nog buiten het militaire conflict blijft en in eigen land de communisten aan velerlei represailles worden blootgesteld, tot en met het verbod van partij en pers. Intussen wordt er te Brussel voorzichtig gepolst naar een mogelijke opname van het VNV in de regeringscoalitie-Pierlot. Vooral de Britten en de Fransen hebben schuld aan de oorlog en de Sovjet-Unie voert de enig juiste vredespolitiek, zo luidt voortaan het communistische partijcredo. Jef Van Extergem bezweert de Belgische regering toch maar geen al te anti-Duitse houding aan te nemen. Samen met Herman Vos, Cyriel Verschaeve en Frans Daels geven bekende Vlaamse communisten hun handtekening aan een “Aktiecomitee voor Vrede door Neutraliteit”.

In mei 1940 worden communisten samen met Vlaams-Nationalisten aangehouden. En ze delen

in Frankrijk elkaars lot. Wanneer te Abbeville Joris Van Severen en een groep andere Vlaamse gevangenen door Franse soldaten zonder vorm van proces worden doodgeschoten, is er een Brugs communist onder hen. Maar zodra België en vervolgens Frankrijk capituleren, blijkt dat de Duitse bezetters de communisten diep wantrouwen. Hun weekblad *Ulenspiegel*, met een zeer vaag gehouden communistische inhoud maar uitgesproken positief voor het niet-aanvalspact tussen Berlijn en Moskou, kan verschijnen maar wordt niettemin elke week drastischer gecensureerd. In oktober 1940 worden de eerste communisten aangehouden, waarmee de periode van de illegaliteit aanbreekt. Het laatste nummer van *Ulenspiegel* verschijnt op 25 januari 1941. Uitgever Frans Van Haver (“Pascal”) en redacteur Jef Van Extergem duiken onder. Het VNV zal nog twee maanden een blad met dezelfde naam en ongeveer gelijkaardige opmaak uitgeven, maar ditmaal met openlijk pro-Duitse standpunten en nationaal-socialistische propaganda. Op 1 Mei 1941 deelt de KP tracten uit tegen de Duitse bezetting. Er zijn dan reeds Vlaamse KP-ers aangehouden en terechtgesteld. En met de Duitse inval van 22 juni 1941 in de Sovjet-Unie begint in heel West-Europa de jacht op de communisten. Ook in ons land, in Vlaanderen, Brussel en Wallonië.

Van Extergem is dan al ondergedoken — al heeft hij einde 1940 nog contact met Borms — en publiceert sluikkranten en tracten. Het Vlaamse Volk verschijnt voortaan weer als *De Roode Vaan* maar illegaal.

In maart 1943 geeft hij een eigenhandig geschreven, ondertekend en gefotokopieerd manifest uit tegen de besmeuring van kerkmuren met communistische symbolen. Het gaat hier volgens Van Extergem om een duidelijke provocatie uit het collaborateursmilieu, met Duitse steun. Hij wordt bijna onmiddellijk daarop aangehouden. Verraad, verklikking, infiltratie door een provocateur? Hij komt in het Duitse concentratiekamp Elrich terecht en sterft op een onbekende plaats in Maart/April 1945. De “SS-Totenkopf” die voor de bewaking van concentratiekampen instond, had het kamp ontruimd en de gevangenen onder bewaking te voet verder het Duitse binnenland ingestuurd, op

de vlucht voor de aanrukkende Sovjet-troepen. De uitgeputte Jef Van Extergem en met hem vele anderen overleefden die laatste beproeving niet.

Een lot dat 2.000 opgepakte Belgische communisten met hem delen. Een op vijf partijleden. Vijfduizend, de helft van het ledenbestand van september 1939, keren pas na mei 1945 uit de concentratiekampen terug naar huis. En zullen daar een heel nieuw België, een heel ander Vlaanderen, een heel andere wereld en een heel andere communistische partij aantreffen.

*(met dank aan Christian Dutoit voor zijn boek *Jef Van Extergem en de Vlaamse Beweging* [Soethoudt, 1983] en aan Martine Vermandere van AMSAB)*

